

Drzwi do ogrodu znaczeń: wystawa**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2017.033>

W dniach 2–9 maja 2016 roku, w setną rocznicę śmierci Henry’ego Jamesa, w Genui zorganizowano wystawę prac amerykańskiej artystki Claire Jeanine Satin¹. Ekspozycją były książki artystyczne (*book arts*), inspirowane życiem i twórczością wielkiego pisarza amerykańskiego pochodzenia. Obecnie fotografie prac można znaleźć na stronie internetowej artystki w zakładce *Books*, gdzie, oprócz książek artystycznych zaprezentowanych w Genui, znajdują się między innymi książki w kształcie monet z wewnątrz wydzielnymi stronami i ruchomym wskaźnikiem podziału, książki oparte na strukturze prześwitującej siatki użytej jako tworzywo do wydzielonych stron z ilustracjami, książki, których głównym materiałem są przezroczyste folia, tkanina lub metal, książki imitujące rzeźbę lub książki powstałe w wyniku połączenia tych i innych materiałów².

Autorką tych książkowych dzieł sztuki jest artystka, która wywodzi się z Brooklynu w Nowym Jorku i posiada magisterium z zakresu sztuk pięknych (rzeźby). Na swoim koncie ma 20 nagród i wyróżnień, a jej

prace, od 1973 roku, można już było podziwiać w takich miastach, jak: Nowy Orlean, Miami, Filadelfia, Dallas, Londyn, Madryt, Wuppertal, Ottawa, Sankt Petersburg, Wilno, Wenecja, Lipsk, Paryż czy wspomniana już Genua³. Satin prezentowała rezultaty pracy w najważniejszych miastach w Stanach Zjednoczonych, a także w Kanadzie i Europie – jako autorka książek artystycznych i innych dzieł kultury, na przykład instalacji, kostiumów scenicznych i biżuterii⁴.

Jak twierdzi artystka, przy tworzeniu oryginalnych książek rezygnuje z tradycyjnego postrzegania formy książki przez pryzmat historii rozwoju od glinianych tabliczek do kodeksu⁵. Niemniej jednak, nawet w tradycyjnej historii książki jest miejsce na książkowe dzieła sztuki, o czym pisze Megan L. Benton w rozdziale *The Book as Art* („Książka jako sztuka”), zawartym w antologii *A Companion to the History of the Book* (2007, red. Simon Eliot i Jonathan Rose). Benton zwraca uwagę na książki tworzone za pomocą „wstążek”, „suszonych kwiatów” czy „papierków po cukierkach” i zastanawia się nad odpowiedzią na następujące pytania: „Czy wspomniane dzieła to wciąż książki czy sztuka?”, „Czy książka jest wciąż książką, kiedy wyraża przesłanie artysty, a nie autora?”⁶. Poprzez wprowadzenie innego rozróżnienia, tego między „książką” a „tekstem”⁷, i poprzez analizę wybranych przypadków książek artystycznych – między innymi wybranych wydań dzieł takich twórców, jak: Geoffrey Chaucer, James Joyce czy Hans Christian Andersen⁸ – Benton stwierdza,

* Adiunkt w Katedrze Filologii Angielskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego zainteresowania badawcze obejmują dramaty irlandzki i kanadyjski, literaturę postkolonialną, a także tekstologię i edytorstwo tekstów literackich. E-mail: gregorex@umk.pl.

** C. J. Satin, strona internetowa artystki, <http://satinartworks.com>.

¹ Ibidem, zakładka *News*.

² Ibidem, zakładka *Books*.

³ Ibidem, zakładki CV i *Bio*.

⁴ Ibidem, zakładka *Artwork*.

⁵ Ibidem, zakładka *About*.

⁶ M. L. Benton, *The Book as Art*, [w:] *A Companion to the History of the Book*, red. Simon Eliot i Jonathan Rose, Blackwell Publishing, Oxford–Carlton 2007, s. 493.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 494–504.

że „mimo iż tylko niektóre książki są traktowane i określane jako książki artystyczne w dokładnym znaczeniu, to wszystkie książki, w szerszym znaczeniu, są przedmiotami zawierającymi elementy wizualne i rzeźbione”⁹.

Książki artystyczne są książkami i przekazują treści, ale tylko wybrane, pierwotnego autora – taką odpowiedź na pytanie zadane przez Benton można znaleźć w twórczości Satin i jej kolekcji *Garden Books*. Artystce towarzyszą idee zawarte w pracy *Material Matters: The Past and Futurology of the Book* Paula Duguida, której fragment znajduje się w jej własnym opisie twórczej działalności. „Books... communicate polysemiously” – zaczyna Satin, powołując się na Duguida: „Książki komunikują wieloznacznie. Zamknięta okładka, przewrócona strona, uszkodzony grzbiet, numer seryjny, niezmienny tekst – proponują własną, głęboko zakorzenioną i wytrzymałą kombinację technologii i form społecznych”¹⁰. W przywołanym cytacie autorka dokonuje swoistej interpretacji oryginalnego tekstu Duguida, w którym wyrażenie „communicate polysemiously” odnosi się najpierw do tradycyjnych drzwi w porównaniu z automatycznie rozsuwanymi, dopiero w dalszej kolejności pojawia się analogia do historii i przyszłości książki. W przypadku oryginalnego kontekstu drzwi, Duguid pisze o wizji automatycznie otwieranych drzwi, które do dnia dzisiejszego nie wyparły tych na zawiasach i które, wciąż używane, zawierają w sobie „wieloznaczność” związaną na przykład z ich „gwałtownym otwieraniem, trzaskaniem, przytrzymywaniem, [...] czy otwieraniem na oścież”¹¹.

⁹ Ibidem, s. 507.

¹⁰ Ibidem, cyt. za C. J. Satin; <http://satinartworks.com/about.html> (dostęp: 10.11.2016).

¹¹ P. Duguid, *Material Matters: Aspects of the Past and the Futurology of the Book*, 1996; [Ten pominięty przez Satin aspekt drzwi stanowi hermeneutyczną korespondencję do komentarza Jamesa dotyczącego wielości i wieloznaczności okien w powieści. Może on też stanowić element spajający twórczość Jamesa i wizualno-artystyczny komentarz Satin na temat życia i twórczości Jamesa zawarty w kolekcji *Garden Books*. Stronice książek zawartych w kolekcji są ze sobą połączone tak jak drzwi, ale już nie te stare na zawiasach, tylko bardziej nowoczesne, obrotowe. Podobnie jak szklane przezroczyste drzwi składające się z wielu szyb, na które patrzymy w oddali pod kątem, książki artystyczne Satin otwierają przed czytelnikiem i widzem artystyczne i wielowymiarowe spojrzenie na twórczość Jamesa.](http://people.is-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Jak pisze artystka, najważniejszą inspiracją do stworzenia kolekcji *Garden Books* jest „Giardino Palazzo Capello Soranzo”, czyli „historyczny pałac i ogród wenecki z późniejszego szesnastego wieku, posiadłość która była również istotna dla Jamesa w procesie tworzenia *Autografów Jeffreyja Asperna* [*Aspern Papers*]”¹². Pisarz „odwiedził Wenecję dziesięć razy między 1869 i 1907 rokiem (jego pobyty były krótsze lub dłuższe). Umieścił jedno ze swoich najbardziej znanych opowiadań, *Autografy Jeffreyja Asperna*, właśnie w Wenecji, a pałac Soranzo Cappello (wraz z ogrodem), znajdujący się nad Rio Marin, posłużył jako pierwowzór pałacu, w którym rozgrywa się znaczna część utworu”¹³.

school.berkeley.edu/~duguid/SLOFI/Material_Matters.htm (dostęp: 10.11.2016).

¹² C. J. Satin, *Il Giardino Palazzo Capello Soranzo II 2015*; <https://www.linkedin.com/pulse/il-giardino-palazzo-capello-soranzo-ii-2015-claire-jeanine-satin> (dostęp: 10.11.2016).

¹³ D. Lown, *Walks in Venice*, 2014; <http://www.walks-in-venice.com/2014/01/Why-is-there-no-plaque-in-Venice-in-honour-of-Henry-James.html> (dostęp: 10.11.2016).

Kolekcje książek artystycznych Satin, które, jak otwarcie twierdzi artystka¹⁴, nawiązują bezpośrednio do pałacu i utworu Jamesa, są dostępne w Internecie na różnych stronach i w różnych ujęciach fotograficznych. Na jednej z nich¹⁵ widzimy ogród ukazany na płaszczyźnie otwartej książki, a także trzy zbliżenia na pojedynczą stronę i grzbiet. W pierwszym ujęciu fotograficznym uchwycono dzieło Satin, którego stronicie tworzą powierzchnie przypominające warstwy nakładającego się na siebie szkła i przebijające się przez nie kwiaty i trawę. Górna część stronicy to szkic pałacu w oddali, którego szarość komponuje się z różnymi odcieniami zieleni, a także żółtymi i błękitnymi kwiatami, których usytuowanie sprawia, że mamy do czynienia z wielowymiarową strukturą książki. Ta wielowymiarowość, tak jak wieloznaczność drzwi i książek, według Duguida i Satin, wynika z przezroczystości folii, która niczym nakładające się na siebie złożone szyby obrotowych drzwi pozwala na umieszczenie obiektów wizualnych w różnej odległości od widza.

Według opisu artystki nitki wykorzystane do łączenia stronic ze sobą zawierają karteczki z cytataми właśnie z *Autografów Jeffrey'a Asperna* – utworu Jamesa inspirowanego tym samym krajobrazem, co dzieło Satin¹⁶. Nitki są drobne, a pierwsza z nich, na samej górze, wydostaje się z wyraźnej zielonej kuli wyróżniającej się na tle innych mniejszych oczek. Z małych koralików wychodzą pozostałe nitki. Trzy kolejne ujęcia książki pokazują tę samą stronę i fragment grzbietu z bardziej rozmytymi nitkami. Fotografie różnią się odcieniami, w których ukazano ogród, natomiast ich wspólnym wyrazistym elementem jest szkic rozkładanego ogrodowego stolika i krzesła.

Przedmioty zostały wykonane za pomocą koralików przyszytych do stronicy. Przy pustym stoliku nie siedzi żadna osoba – nie ma też tekstu¹⁷.

Gdzie zatem znajdują się fragmenty *Autografów Jeffrey'a Asperna*? Można je zauważyć na fotografiach udostępnionych przez artystkę na własnej stronie, w zakładce „Garden Books”¹⁸. Na niektórych ilustracjach, szczególnie na trzeciej i piątej, wyraźnie już widać krótkie cytaty stworzone za pomocą prostej czcionki w kolorze zieleni i przedstawione na przezroczystych karteczkach, których struktura przypomina kartki całej książki artystycznie wykreowanej przez Satin. Karteczki z tekstem literackim Jamesa stanowią połączenie sztuki, książki i tekstu, o których pisała Benton. Jedna ilustracja (fotografia piąta) pokazuje, że kolor cytatów zmienia się w zależności od kąta patrzenia i powierzchni, na której znajdują się paski. Na tej samej ilustracji widać też donice ogrodowe i zielony przezroczysty liść: w tej książce tekst i literatura niewątpliwie łączą się z przyrodą i naturą. Autorka osiągnęła swój twórczy cel wyrażony na początku tego tekstu – treści zostają uwolnione ze swojego miejsca na stronicy i wędrują poza sztywną strukturę verso i recto. Jednak wciąż są w książce zachowane poprzez nitki, które stanowią element łączący i zarazem estetyczny. Mamy zatem wyraźną odpowiedź na pytanie postawione przez Benton: sztuka może być książką, a książka artystyczna Satin wyraża i interpretuje treści literackie autora.

Finalnie pozostaje jeszcze motyw obrotowych drzwi, które można skojarzyć, przypatrując się ilustracjom drugiej i szóstej. Pokazują one otwarte stronicy, a przezroczystość folii sprawia, że widzimy nakładające się

¹⁴ C. J. Satin, *Il Giardino Palazzo Capello Soranzo II* 2015.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ C. J. Satin, zakładka *Books*; <http://satinartworks.com/GardenBookDetail1.jpg> (dostęp: 10.11.2016).

obrazy tworzące przestrzeń do indywidualnej interpretacji tego artystycznego i tekstowego komentarza do twórczości – i z pomocą twórczości – Jamesa. Książki artystyczne *Satin* stanowią doskonałe połączenie folii, koralików i nitki, których estetyczne walory można znaleźć przede wszystkim w doborze kolorów zieleni i szarości, a także kontrastujących jasnych kolorów kwiatów, nitki, koralików i mebli ogrodowych. Rozwiązanie

kwestii tekstowości książki artystycznej za pomocą karteczek z cytatami połączonymi nitkami można traktować jako metaforę na wspomnianą już wieloznaczność utworu literackiego i artystycznego. Artystka nie umieszcza przy stoliku w ogrodzie żadnej postaci ludzkiej. Każdy ma równe prawa do interpretacji, każdy może analizować dzieło przez obrotowe drzwi zatrzymane w czasie i przestrzeni.